

JAN RENKEMA

HET DNA
VAN
NEDERLAND

BOOM
AMSTERDAM

Een gesprek boven de oceaan, richting Schiphol

— Kunt u me vertellen, wat voor land is dat eigenlijk, Nederland?

— U bedoelt toch niet de Nederlandse identiteit?

— Ja juist, de identiteit. Wat maakt Nederland anders dan andere landen?

— Daar is nogal wat over geschreven en gesproken.

Wat wilt u daarvan weten? U hebt misschien genoeg aan de volgende woorden: polder–dijk–molen, koe–melk–kaas, klomp, tulp, turf, haring, erwtensoep–boerenkool–spruitjes, pannenkoek, schaats, fiets...

— Kan het ook in een paar zinnen? Ik heb er veel over gehoord en gelezen, maar ik kom er niet uit. Ik heb vijf mooie videocolleges van Lotte Jensen gevolgd over *Nederland Zijn*, in 2016 opgenomen. Maar die gaan vooral over gedichten uit het verleden. Met dan ook nog zo'n vreemde opmerking dat jullie Wilhelmus het Nederlandse volkslied is gebleven omdat de tekst zo duister is. Wat betekent dat trouwens, 'ben ik van Duitsen bloed'?

— O, dat is gemakkelijk verklaard. 'Duits' betekende vroeger ook 'Nederlands'. Wij zien het graag zo: Nederland heeft Duitsland als achterland.

— Ik heb ook een prachtig boek gelezen vol wetenswaardigheden, van Herman Pleij. *Moet nog steeds kunnen*, ook uit 2016, hoe Nederlanders door de eeuwen heen op zoek zijn gegaan naar hun identiteit. Maar dat boek is toch wel een beetje merkwaardig af en toe, bijvoorbeeld die opmerking over een mooi park bij jullie, De Hoge Veluwe als «groot uitgevallen kerststukje», of jullie nationale feestdag, Koningsdag, met de vrijhandel op de trottoirs en dan een zin als «Binnen 24 uur verhuist een enorme vracht rotzooi van de ene zolder naar de ander». Goed boek hoor, maar is de auteur wel trots op zijn land?

— Wij zijn het misschien niet, maar we hebben wel reden om trots te zijn. Nederland scoort hoog op allerlei ranglijsten: concurrerende economieën, aanvragers van patenten, rijkste landen (gemeten in bruto nationaal product), enz. Ons kleine land doet het relatief goed in internationale sport, staat bekend om het «Dutch design» en is koploper in internetintensiteit. Nederland scoort heel hoog als het gaat om onderwijs, mogelijkheid voor deeltijdwerk en levensverwachting. Ons land staat bekend als een land met bijzondere aandacht voor de vrijheden en rechten van het individu.

— OK. Maar is dat nu allemaal typisch Nederlands? Er zijn toch wel meer rijke landen met veel vrijheden en bijzondere prestaties en een hoge levensverwachting?

— Wilt u het echt weten, de Nederlandse identiteit? Dan moet u tijd hebben voor elf boeken, twaalf gedichten, dertien kunstwerken, veertien Nederlandse bijdragen aan de wereldtentoonstellingen tussen 1910 en 2015, en de geschiedenis van vijftien prototypische Nederlanders.

— Ik wil graag wat meer weten voor ik zo meteen door de douane ga.

— Dan hebben we weinig tijd. Weet u wat? Ik leer u vier typisch Nederlandse woorden: gezelligheid, privacy, landschap en Oranje. Neem 'gezelligheid', dat betekent: een goede, knusse sfeer in aangenaam gezelschap. Het woord komt van 'gezel', een woord dat ook 'vriend' betekende, dus ook iemand met wie je op gelijke voet verkeert.

Gelijkheid is voor Nederlanders heel belangrijk. Of neem 'privacy'. Dit woord betekent: persoonlijke levenssfeer, privéleven. We hebben het uit het Engels overgenomen, waar het 'afzondering' betekende. En...

— Interessant, maar ik ga u onderbreken, voor u de rest uitlegt en begint over Sinterklaas en Zwarte Piet (of roetpiet) of 'koek en zopie' bij het schaatsen. Ik zou zo graag in een paar zinnen iets horen over het eigene van Nederland.

— Nou, onze koningin Máxima heeft zelf gezegd: «Dé Nederlander bestaat niet.»

— Dat heb ik ook gelezen. Maar die zin is uit zijn verband gerukt. Direct daarna zei jullie koningin: «Nederland is te veelzijdig om in een cliché samen te vatten.» Ze wilde juist haar waardering uitspreken voor de Nederlandse verscheidenheid van oudsher. 'Verscheidenheid', hoort dat dan bij de Nederlandse identiteit?

— Dus u wilt echt in een paar zinnen iets horen over onze identiteit, terwijl er al vele studies zijn verschenen, talrijke reisverslagen van buitenlanders door de eeuwen heen, tientallen vermakelijke en handzaam gebundelde columns van buitenlanders en expats, en van mensen met een migratieachtergrond?

— Graag ja. Ik heb al best wat gelezen, maar het blijft vaak zo anekdotisch, zo onoverzichtelijk. Ik zie er geen lijnen in. Identiteit wordt ook vaak verward met *imago*, het beeld dat andere landen van Nederland hebben. In sommige Zuid-Amerikaanse landen zien ze Nederlanders als bruten die via abortuspolitiek kinderen vermoorden of in euthanasiebeleid hun ouderen ombrengen. En ik heb genoeg gelezen over Russische kranten die beweren dat de Nederlandse overheid bewust een debat over de echtheid van de borsten van een filmster stimuleerde om de aandacht af te leiden van de moord op filmmaker Theo van Gogh in 2004, vanwege zijn anti-islamhouding. Of over een Turkse president die Nederland in 2017 de moord op 8000 Bosniërs verwijt ten tijde van de Balkan-oorlog. En ik heb liever ook geen informatie over het *zelfbeeld*, hoe Nederlanders zichzelf graag zien. Dat kan de werkelijkheid even erg vertekenen als de manier waarop anderen Nederland zien. En liever ook niet over typisch Nederlandse *waarden en normen* of over de *Nederlandse cultuur*.

— Hoezo! Zelfbeeld, waarden en normen, cultuur, dat kunnen toch aspecten zijn van identiteit?

— Ja, dat kan. Maar ik bedoel wat er onder al die aspecten zit. Neem nu het zelfbeeld. Ik heb begrepen dat Nederlanders zichzelf graag zien als een nuchter volkje. Tja, dat zal wel. Maar hoe rijm je dat met de Oranjegekte op sporttribunes? En, veel Nederlanders zijn trots op hun koloniale verleden, terwijl ze zich misschien beter zouden kunnen schamen. Zelfbeelden kloppen vaak niet, en zeggen ook niet zo veel over identiteit. Dichter bij identiteit komen dan vaststellingen als «niet kunnen omgaan met passie of schaamte» Maar is dat wel typisch Nederlands?

Of neem waarden. Een waarde is bijvoorbeeld <vrijheid van meningsuiting>. Maar zo'n waarde geldt ook voor Zweden of Amerika. Waarden kun je concretiseren in normen. Bijvoorbeeld de waarde <respect>, ook voor een tegenstander of andersdenkende, uit zich in de gewoonte dat je elkaar ook na een pittig debat een hand geeft. Zo'n gewoonte kan dan een norm worden waaraan je moet voldoen. Maar wat zegt dat over identiteit? In andere culturen doet men dat niet. Japanners buigen als uiting van respect, en in Zuid-Korea moet de man juist de vrouw uit respect *niet* voor laten gaan; hij moet kijken of de kust veilig is. Moslimmannen mogen vrouwen geen hand geven, maar zegt dat iets over respect? Deze voorbeelden zeggen meer over de Japanse of Koreaanse beleefdheids-cultuur, of de man-vrouwverhouding in moslimlanden. En cultuur, ja dat is zo'n vaag begrip. Neem nu de Nederlandse gewoonte om 's avonds om zes uur te eten en om acht uur massaal naar het tv-journaal te kijken. Zoiets kan het beeld oproepen van <typisch Nederlands>, maar identiteit gaat toch dieper dan op vaste tijden samen aan tafel zitten of op de bank voor de buis.

— U stelt zo'n moeilijke vraag! U vraagt eigenlijk naar het DNA van Nederland. Ik ben bang dat ik daar het antwoord op schuldig moet blijven.

— U wilt niet antwoorden, u kunt niet antwoorden, u durft niet antwoorden? Is dat typisch Nederlands?

Hier volgt een mededeling van uw gezagvoerder. Wij naderen nu Luchthaven Schiphol. Op dit moment is het daar drukker dan voorzien. Daarom halen wij helaas het ons toegewezen timeslot niet meer, en moeten we achter in de rij aansluiten. Dit betekent

*dat we nog enige rondjes boven Nederland gaan vliegen.
Geniet van het prachtige uitzicht. De temperatuur op Schiphol
is 18 graden.*

— OK. Wij vliegen nu boven Nederland. Kijk eens naar beneden. Het is een laag land. We landen straks op 4,5 meter onder de zeespiegel. Uw bagage gaat straks nog dieper in een kelder onder de landingsbaan. Twee derde van Nederland zou overstromen als we geen dijken of duinen hadden. En, ons land is helemaal vlak. Het hoogste punt ligt op de grens met Duitsland en België, 322 meter. Een heuveltje van 80 meter noemen wij de Lemelerbérg. Ziet u al die rivieren? Ons land is een rivierendelta, met allemaal kleine stukjes land omgeven door water. Het heeft open verbindingen met Europa en naar zee. Er wonen nogal wat mensen, zo'n 17 miljoen in een landje waar je in drie uur van zuid naar noord kunt rijden, en in twee uur van de Duitse grens naar de Noordzee. Nederland is ondanks de kleinheid en de openheid wel onafhankelijk gebleven. En onze middelen van bestaan? Vroeger vooral visserij en landbouw maar al gauw handel, en nu voornamelijk handel en vervoer.

— Probeert u me nu af te leiden?

— Nee hoor, ik begin met het omschrijven van de identiteit. Nederland is een land grotendeels onder zee, een vlakke rivierendelta met een versnipperd landschap, open, onafhankelijk, dichtbevolkt en groot geworden door in- en export.

— Dus bodem en bestaan bepalen de identiteit?

— Nou, daar zijn de geleerden het niet over eens. Maar met dit plaatje dat u nu beneden ons ziet, kan ik wel heel mooi

de identiteit uitleggen. En dan is de relatie tussen bodemgesteldheid en identiteit weer te mooi om *niet* waar te zijn. Ik denk dat we nog wel wat rondjes draaien voor we kunnen landen. Leunt u maar rustig achterover. Ik vertel eerst een verhaaltje, het is een mythe over de oorsprong van Nederland. Deze mythe wordt — heel opmerkelijk — vooral in het buitenland verteld. Ik hoorde er voor het eerst over in... China, en later ook in Chili.

DE OORSPRONG VAN NEDERLAND

De Schepper der Wereld had alle landen en alle zeeën afgebakend, en vervolgens alle klimaten verdeeld over woestijnen en toendra's, met een grote variëteit aan flora's en fauna's. Eindelijk was hij klaar.

Alle volken van de aarde stonden verlangend te wachten tot ze een stuk land kregen toegewezen. Het grootste stuk land ging naar de gele mensen. De zwarte mensen kregen vooral de oerwouden en de tropische gebieden. En de talrijke blanke volken werden zo goed mogelijk verdeeld over kleinere gebieden. Iedereen ging vrolijk op reis naar het aangegeven land. Tevreden leunde de Schepper der Wereld achterover.

Of nee, toch niet. Eén klein volkje riep wanhopig: «En wij dan, waar moeten wij naar toe?» Vergeten! U hebt ons over het hoofd gezien! En de Schepper der Wereld keek vertwijfeld om zich heen. «Nou, gaan jullie daar dan maar wonen, op dat kleine plekje bij de Noordzee, daar in die rivierendelta.» «Ja, ik weet het, het is daar sompig, het is daar drassig, het is daar moeras. Maar ik heb wel mijn best

gedaan op de zon door de mist, en vooral op de wolkenluchten, geweldig jagend in hun grootsheid.»

«Maar er is geen land, er is alleen een bodem van de zee!» En de Schepper der Wereld sprak: «Het spijt me, ik heb alle landen in de wereld al verdeeld. Maar ik zal jullie ‹in eendracht sterk› maken. Jullie gaan die ‹Lage Landen› veroveren op het water. Daarom zal jullie land heten *Neder-land*.»